

VYBRANÉ KAPITOLY Z FILOSOFIE A ETIKY

U3V

Zuzana Svobodová

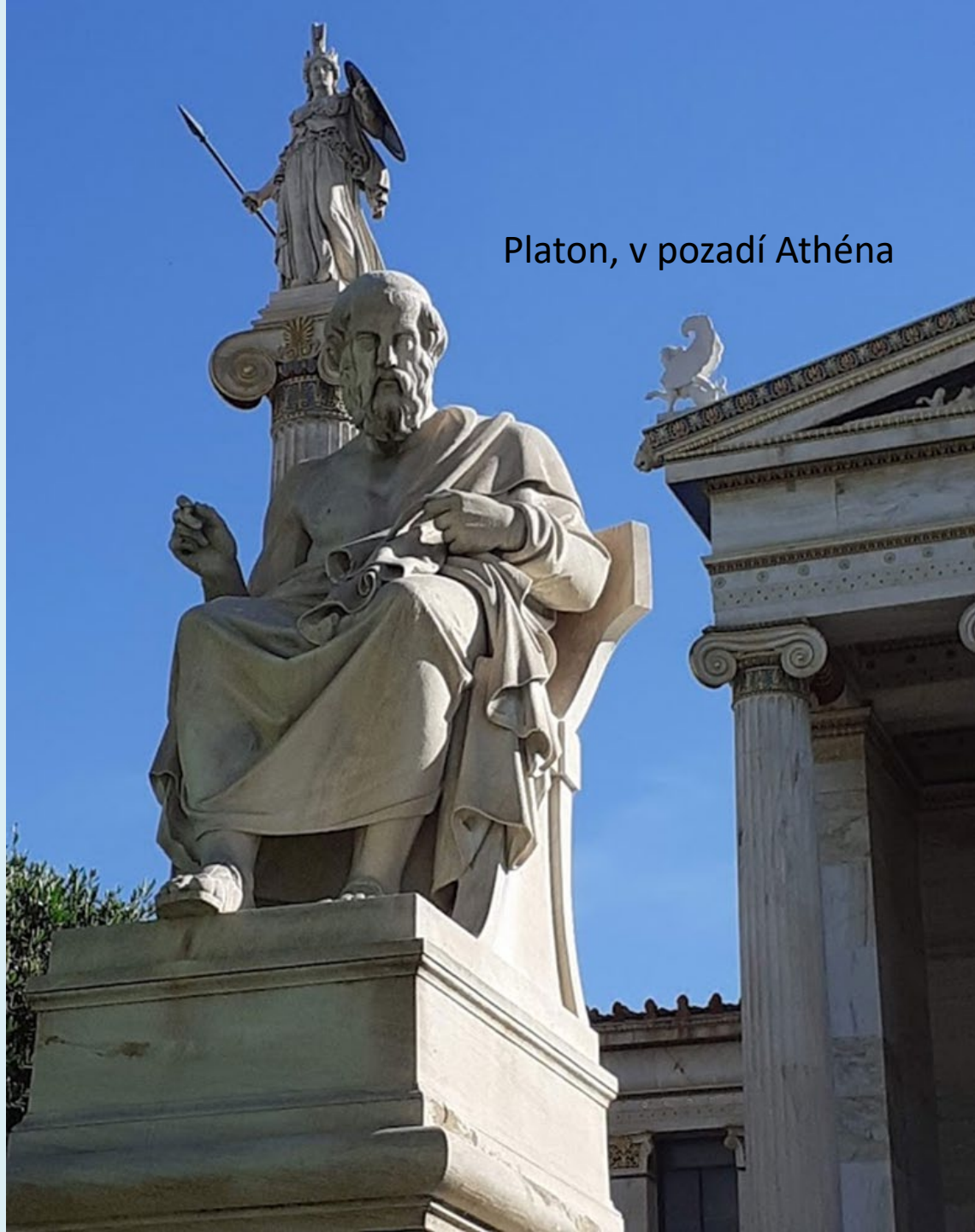
První filosofické otázky. První etika

Otázky, které jsem přislíbila zodpovědět

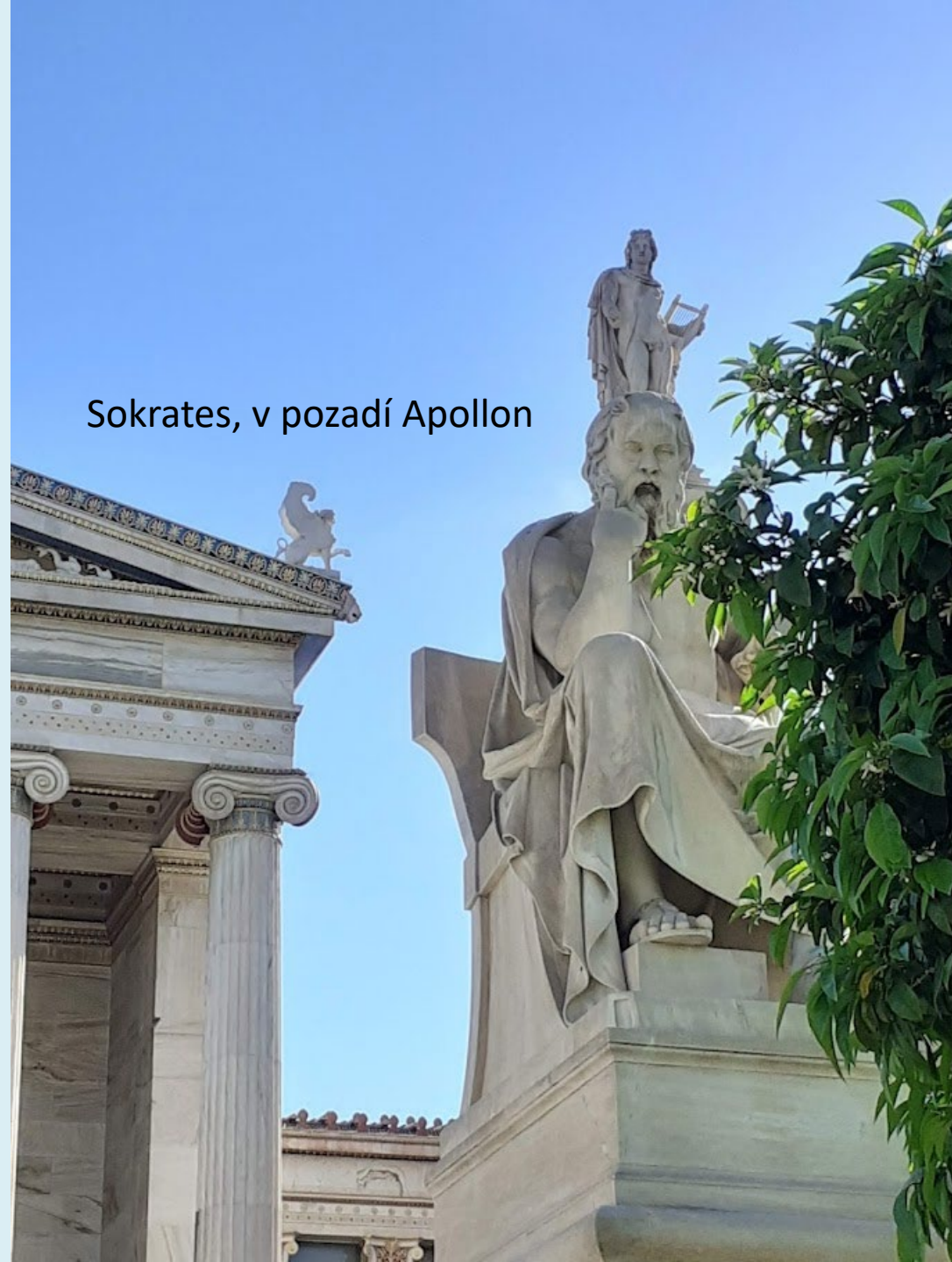
- Již bylo zmíněno, co je řecky SOFOS, ale co je ZOFOS?
- Proč byl Chuvava zobrazován jako starý?

Počátek filosofie?

Platon, v pozadí Athéna

Sokrates, v pozadí Apollon

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣΟΔΟΣ
ΕΞΟΔΟΣ

 ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ
Η ΣΤΑΘΜΕΥΣΗ

Kdy?

- Aristotelés: až tehdy, když **utišena vnější potřeba** a lidé měli **volný čas** (SCHOLÉ; poprvé u kněží v Egyptě)
- u bohatých obchodníků v bohatém městě (**Miléto**s – „perla Iónie“, přelom 7. a 6. st. př. Kr. – v dnešním Turecku)
- Prozíravost (**Thalés**): první předpověď zatmění Slunce: 25. 5. 585 př. Kr.
- *Neboj se, člověče, není osudu!* Pokus o novou iniciaci lidství.
- Hegel: „Odvaha k pravdě, víra v moc ducha, toť první podmínka filosofie.“
- Když nejde již o věci, ale o podstatu věcí:
„Co to je, co je?“

Jak se objevuje filosofie?

- reflexe, myšlení ?
- stud !
- úzkost !
- otřesení (z jistot) ?

„METANOIETE!“ (META-NOÉSIS)

Fakta neexistují, pouze interpretace

Proti takovému pozitivismu, který se zastaví před fenomény a tvrdí „existují pouze fakta“, já mohu říci: Ne, jsou to právě fakta, která neexistují, pouze interpretace...

(Friedrich Nietzsche)

Kde počátek?

- **Odkud** všechno pochází? Co je **principem**? Co je **pralátka** všeho?
- **jednotný** princip: božství, které vládne ve věcech („vše je plné bohů“)
- praoceán – z něj se vydělila země. **Voda** je pralátka. „Vše je voda.“ Styx.
- **Fysis** jako celek → fyzikové, filosofové přírody

Filosofie

teoretická

ontologie
metafyzika
epistemologie –
noetika (noésis)
logika
...

praktická

politika
etika
estetika
Teorie rozhodování
Teorie hodnot
Reflexe praxe
...

Athény, dnešní Národní a Kapodistrijská univerzita, kolem roku 1888. Eduard Lebiezki, podle návrhu Karla Rahla, Athénská univerzita - Propylaje

Epikúros (341-270 př. Kr.) z dopisu Menoikeovi

- „Ani kdo je mlád, ať neváhá **oddávat se filosofii**, ani je-li kdo stár, ať neochabuje v jejím **pěstování**; neboť nikdo není ani nezralý, ani přezrálý k tomu aby **pečoval o zdraví své duše**. Říká-li někdo, že pro něho ještě nepřišel čas k filosofování, nebo že už pominul, podobá se tomu, kdo říká, že pro něho ještě není čas na **blaženost**, nebo už není. Proto má pěstovat filosofii mladý i starý, první, aby stárna zůstával mlád **dobrymi skutky** v příjemných vzpomínkách na minulost, druhý, aby zároveň mlád i stár pro **nebojácnost před budoucností**. Je tedy třeba **pečovat o to, co působí blaženost**, neboť **máme-li ji, máme všechno, a nemáme-li ji, děláme všechno, abychom ji měli...**“

Platón (428/7-348/7 př. Kr.)

- vl. jm. Aristoklés, Platon přezdívka daná učitelem gymnastiky (platys – široký)
- aristokrat (na rozdíl od Sokrata)
- snaha o ucelený systém výchovy a vzdělávání, požadavek podřízení zájmům státu, ideál kalogathie. Zaměřen na dospělé a dospívající, na nemnohé (dnes: všem), nic nezaručeno.
- filosofie – láska k moudrosti, záležitost vyvolených, božská (zda *toho bůh dopřává*), amatérská (milovnická)
- Moudrost je vlastností boha a láska k moudrosti je náklonností k bohu.
- promyšlí základy státu a státnosti
- kolem r. 387 př. Kr. zakládá v Athénách Akadémii (působila bez přerušení téměř 900 let)
- ideje – v nich je daná míra, kterou lze myšlenkově vytušit – proti sofistovi Protagorovi, který tvrdil: Člověk je mírou všech věcí, nemůže existovat žádná všeobecná míra. Platón: to by ničilo základy vědy a mravnosti. Ve filosofii nejde o přemlouvání, ale o dialog (podobně Hérakleitos: každá věc potřebuje svůj protiklad)

Platón (428/7-348/7 př. Kr.)

Platón - Mýtus o jeskyni (Ústava)

Platonovy inspirace

- eleatské učení o nehybném bytí
- pythagorejská mystika čísel
- Sokratovo tázání po pravdě
- východní myšlenkové tradice
- egyptské myšlenkové tradice
- řecká tradice mýtů (Akadémos)

Platonova představa státu

- *Politeia: Ústava / Republika*
- analogie světa idejí a lidské duše
- stát řízen milovníky moudrosti (filosofy)
- 3 pokusy o realizaci v Syrakusách
- *Zákony* – revidovaná představa státu – s ústavou z různých systémů

Psychagogika – vedení duše

- *psychagogiá* – Platonova filosofie je působením na duši, výchova duše
- řeč mýtu, tvorba filosofického mýtu
- mýtus jako řeč duše – *ví, ke komu mluvit a ke komu mlčet*
- snaha o nový vztah: mýtus a logos (přesto zdroj *idealismu*)

Aristotelés

(384, Stageira-322 př. Kr., Chalkida)

- syn lékaře Nikomacha
- žák Platóna (od 17ti let 20 roků v Akadémii - Athény): „Čtenář“
- vychovatel třináctiletého Alexandra Makedonského
- „encyklopedicky“ shrnul dosavadní vývoj řeckého myšlení

Aristotelés: Lykeion

cca r. 335 zakládá filosofickou a vědeckou školu: **Lykeion** – první organizované badatelské společenství v evropských dějinách (Apollón Lykeion – ochránce stád proti vlkům)

„škola peripatetická“ – procházet se (*peripatein*), kolonádní sloupořadí (*peripatos*)

výjimečnost:

- vědecký a badatelský rozsah
- způsob vyučování
- kvalitní knihovna
- využívání učebních pomůcek

Aristotelés

- *Metafyzika*

- věda o prvních principech / příčinách
- témata (dle *Fyziky*): Podstata neboli esence věcí, Látka neboli subjekt, Zdroj pohybu neboli účinná příčina, Finální příčina neboli bůh.
- příčina všeho pohybu a změn: bůh – nesmyslová a věčná substance (smyslové a věčné: nebeská tělesa; smyslové a zanikající: ostatní)
- nauka o esencích (nahrazuje Platonovu nauku o ideách) – esence nejsou mimo věci, ale mají v nich svůj základ
- 4 příčiny všech věcí: vnitřní: látka (*hylé*), forma (*eidos*); vnější: příčina účinná, příčina finální.
- změna vyžaduje: formu, látku a *sterésis* (chybění, nedostatek)

Aristotelés. Politika 1253a:

Z toho jest tedy zřejmo, že obec jest útvar přirozený a že **člověk jest bytost přirozeně určená pro život v obci** (ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον), a že ten, kdo od přirozenosti a ne jenom náhodou žije mimo obec, jest bytostí buď špatnou anebo lepší než člověk, ... Jest zjevno, proč člověk jest bytostí určenou pro pospolitý život více než každá včela a každý stádový živočich. Neboť **příroda, ...nečiní nic bezúčelně. Ze živočichů jenom člověk má řeč** (οὐθὲν ...μάτην ἢ φύσις ποιεῖ: λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων); **hlas jest známkou pocitu nelibého a libého**, proto jej mají také ostatní živočichové – neboť až k tomu dospěla jejich přirozenost, že mají pocit bolesti a libosti a navzájem si je dávají najevo –, **řeč však jest určena k tomu, aby naznačovala, co jest prospěšné a škodlivé**, a tudíž také, co jest **spravedlivé a nespravedlivé**; tj. zajisté vlastní člověku před ostatními živočichy, **že jediný má smysl pro dobro a zlo, pro právo a bezpráví** a pro podobné věci; **společenství těchto věcí pak vytváří domácnost i obec.**

Člověk a výchova u Aristotela

- ZOON LOGON ECHON – bytost mající (které je vlastní/která je schopna naslouchat tomu, co je) rozum/slovo/řeč/smysl...

a díky tomu

- ZOON POLITIKON – bytost, která žije v polis/obci/společnosti (která vstupuje do světa)

– další viz Aristoteles. *Politika*, zejm. kn. VII-VIII

první výměr je zkratka učiněná na základě obsahu Aristotelova textu,
druhý výměr uvádí Ar. v textu přímo

Člověk a výchova u Aristotela

- Je-li člověk podle Aristotela na světě jedinou duchovní bytostí, která má řeč, co z toho vyplývá pro (sebe)výchovu člověka?

Existujeme skrze řeč ?

Přestože existujeme skrze řeč a obklopeni řečí, stává se člověku, že řeč nevnímá. Jak se to děje, jak přichází tato hluchota vůči řeči? Kde má svůj původ? Proč se tak stává?

Je někdy dobré nevnímat řeč? A pokud ano, k čemu je to dobré? Souvisí to s jinou řečí? Pokud ano, co určuje přednost jedné řeči před druhou? Souvisí-li toto určení či určování s lidskou svobodou a schopností rozvahy, v jakém vztahu působí trojice: řeč, svoboda, rozvaha?

Jen člověk má logos (Aristotelés). *Kdy nemám slov?*

Jedním z východisek k promýšlení otázek souvisejících s existencí řeči je Aristotelův výměr „λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῴων“ (doslova: *ze živých jenom člověk má logos*, klasicky se překládá toto místo: „ze živočichů jenom člověk má řeč“). Logos, onen zakládající princip, počátek, podstata, slovo, číslo či řeč – a mnoho dalších slov bychom našli jako významy, pro toto už pro staré Řeky mnohovýznamové slovo –, tento logos má dle Aristotela z žijících jen člověk. Protože následně píše Aristotelés o hlase („φωνή“), překládá se zde termín „logos“ většinou jako řeč. Hlasem je pak řeč – „logos“ – šířena, nesena. Kontext, ve kterém se tento výrok nachází, se týká významu, smyslu – v přírodě není nic „μάτην“ tj. zmatené, bez významu, vše má v přírodě řád, smysl. Člověk má „logos“, který se vyjadřuje hlasem, a ten je známkou toho a toho. Nic není podle Aristotela v přírodě marně. Proto je důležité vidět, v čem se liší tento jedinečný dar člověku například od možnosti, skrze kterou se mohou dorozumívat zvířata.

Jen člověk má logos (Aristotelés). *Kdy nemám slov?*

Aristotelés na tomto místě hovoří o projevu hlasem nejen kvůli vyjádření pocitů libosti a nelibosti, jako u ostatních živočichů, ale u člověka se hlasem může projevit právě „logos“, ohlašující navíc to, co je prospěšné a škodlivé, spravedlivé a nespravedlivé, a co náleží dobru, nebo zlu, případně právu, nebo bezpráví. Zde, v tomto naznačování, co je dobré a spravedlivé, vidí Aristotelés jedinečné postavení člověka před ostatními živočichy. A následně, na základě těchto hodnot (spravedlnost, dobro, právo) vytváří člověk společenství – domácnost i obec, nebo spíše, se člověk do společenství obce vtěluje, neboť obec, jak Aristotelés dokazuje, je dříve než jednotlivec (Pol. 1253a 25).

Jen člověk má logos (Aristotelés). *Kdy nemám slov?*

Promýšlíme-li význam českého obratu „nemám slov“, pak bychom mohli na základě Aristotelova textu interpretovat tento slovní výraz jako vyjadřující neschopnost v dané chvíli zařadit něco do hodnotových představ mluvčího, tedy kdy tento nenalézá možnost souladu toho, vůči čemu je vyjadřováno ono „nemám slov“ a jeho dosavadních zkušeností s tím, co je schopen označit jako dobré nebo zlé, spravedlivé nebo nespravedlivé, dle práva nebo jako bezprávné. „Nemám-li slov“, pak nemohu nyní určit, co je „logos“ – smysl toho, čeho se má neschopnost slova týká. Otázkou zůstává, co v takové chvíli má člověk za úkol. Patří k poslání člověka hledat, dokud slov nenalezne? Jak ono nalézání (správných, dobrých) slov probíhá? K čemu nebo ke komu se zde člověk vztahuje, aby slov našel? A nalézá-li slova, kdy má mluvit a kdy (je-li takové „kdy“) je lépe mlčet?

Athénská škola

Platon a Aristoteles
Luca della Robbia, Florencie,
1437/39

